סיכום

במשנה נאמר שהלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש "תוכן קודש", אבל הגמ' כאן קובעת שלשכות אלה נתקדשו מדאורייתא רק לעניין אכילת הקדשים בהן, ולא לעניין חיוב הטומאה ושחיטת קדשים. נחלקו אחרונים האם למסקנתה יש איסור דרבנן בכניסה להן בטומאה (רדב"ז) או לא (חק נתן). בגמ' ביומא נראה שהלשכות הפתוחות לקודש נחשבות כעזרה לעניין איסור הישיבה בהן ולעניין האפשרות לערוך בהן את הפייסות, ובמפרשים דנו על הלכות אחרות שנאמרו בעזרה, מה דינן בלשכות אלה.

למרות שבאלו הפתוחות לקודש הפתח איננו קובע אותן כקודש לכל דבר, הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול דינן כחול לכל דבר (רמב"ם; מפרשי התוספתא), ויש שהסתפק בדבר (מקדש דוד).

בירושלמי מובאת מחלוקת לגבי הפתוחות לקודש: לדעה אחת "תוכן קודש" לכל דבר ועניין, וכן דעת התוספתא, ואילו לדעה שניה הן קדושות מדאורייתא לכל דבר פרט לטומאה. גם בספרא נראה שהלשכות נחשבות מדאורייתא כ"מקום קדוש", ולא רק לאכילה בלבד כדברי הגמ'.

בתוספתא נאמר ש"אין מקיימין" לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, ונאמרו טעמים שונים בדבר, בהתאם לשיטות השונות בהבנת קדושתן.

מערכה קכח. פסול הדם בשקיעת החמה (נו,א)

הגמרא מביאה את מאמרו של רב יצחק בר אבודימי[1]:

"מניין לדם שנפסל בשקיעת החמה? שנאמר 'ביום הקריבו את זבחו יאכל', ביום שאתה זובח [כלומר, שוחט] – אתה מקריב [זורק את הדם]; ביום שאי אתה זובח – אי אתה מקריב".

הדין ששחיטת הקדשים וזריקת דמם אינן נעשות אלא ביום נאמר במשנה במגילה (כ,ב), ובגמ' שם למדו את דין השחיטה מן הפסוק: "ביום זבחכם" (ויקרא יט,ו), ואת דין זריקת הדם מהפסוק על כלל עבודת הקרבנות: "ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם" (ויקרא ז,לח)[2]. ומכיוון שבלילה אי אפשר לזרקו – הרי גם למחר אי אפשר, משום שהדם יפסל בעלות השחר בלינה, ככל הקדשים. אם כן, יש להבין מהי נקודת החידוש המיוחדת בדברי רב יצחק בר אבודימי, הזקוקה לדרשה נוספת מ"ביום הקריבו את זבחו"? הראשונים דנים בשאלה זו, ופירשו את דבריו בכמה דרכים.

שיטת רש"י: גם אם הדם לא נפסל בלינה – אין לזרקו למחרת

רש"י (ד"ה ביום) מסביר, שהלימוד כאן הוא "שתהא הקרבה וזביחה ביום אחד, ולא מהניא ליה הלנה בראש המזבח לאכשורי לזריקה למחר". כלומר, עצם הדין שהלילה אינו ראוי לזריקת הדם אכן ידוע ופשוט, מן המקורות הנ"ל במסכת מגילה, אבל היה מקום להכשיר את זריקת הדם למחרת. ואמנם הלכה היא שהדם נפסל בלינה, ככל הקרבנות, אבל יש מצב שבו לא חל פסול לינה, והוא כאשר הקרבן נמצא בראש המזבח. אם כן, לכאורה ראוי היה הדם להיזרק למחרת, ועל כך למדנו כאן דין נוסף, שגם אם הדם לא נפסל מחמת הלינה – הרי הוא נפסל בשקיעת החמה מטעם אחר, שזריקת הדם צריכה להעשות דווקא ביום שחיטת הקרבן.

יש שהבינו את דברי רש"י באופן אחר: בדרך כלל קיימא לן שפסול לינה מתרחש בעלות השחר, ככתוב "ולא ילין חלב חגי **עד בוקר**" (שמות כג,יח), ובדם התחדש **שפסול לינה** מתרחש בשקיעת החמה[3]. על פי הבנה זו, אם יתן את הדם על המזבח עוד לפני שקיעת החמה, וישאר שם עד לאחר עלות השחר – הדם יהיה כשר לזריקה למחרת! (כך משתמע בשטמ"ק אות ח: "דבעי היכא שהעלוהו מיד **אחר** שקיעת החמה קודם עמוד השחר"; חמדת דניאל). והקשו על כך, שמדברי רש"י משתמע שלמד מן הכתוב שאין שום אפשרות לזרוק את הדם ביום אחר, ואם כן הוא הדין כשהונח על המזבח לפני השקיעה (שפת אמת; למטה יהודה).

תוס' (ד"ה מנין) מקשים על רש"י, שדין לינה בראש המזבח שנוי במחלוקת אמוראים (להלן פז,א), ולשיטת רבא שם, שלינה פוסלת גם בראש המזבח, אין צורך בדרשה כאן, כי ממילא הדם יפסל בלינה בעלות השחר, כדין אימורין[4].

באחרונים יישבו את קושיית תוס', וכתבו שגם לדעה שאין לינה בראש המזבח, ובכל מקרה הדם יפסל בלינה בעלות השחר, יש כמה השלכות מהלכה זו שהדם נפסל כבר בשקיעת החמה: מחשבת פיגול לזרוק את הדם לאחר זמנו חלה כבר משקיעת החמה, כדברי הברייתא בעמ' ב:

1. שני אמוראים היו בשם זה, האחד תלמידו של ר' יהודה הנשיא בארץ ישראל והשני חברו של רב חסדא בבבל (תוס' מנחות צג,א ד"ה רב חסדא ויבמות ג,א ד"ה דאמר רבא; 'תולדות תנאים ואמוראים' בערכיהם). הנוסח "רב" ולא "רבי" מתאים לשני, כדרך חכמי בבל, אבל פעמים רבות נתחלפו התארים בין שניהם, וקשה לדעת מיהו האומר כאן.
2. השחיטה אינה נלמדת מכאן, מפני שאינה עבודה (תוס' שם ד"ה לקמיצה).
3. ראיה לסברה זו מדברי ר' יוחנן לעיל כא,א, שמי הכיור נפסלים בלינה "למתירין - כמתירין", כלומר, שלעניין זריקת הדם והקטרת קומץ המנחה המים נפסלים בלינה כבר בשקיעת החמה כמותם. משתמע שגם פסול הדם והקומץ בשקיעה גדרו כ"פסול לינה".
4. הקושיה איננה מרב יצחק בר אבודימי, שהוא אמורא (עיין לעיל הערה 1) ואפשר שרבא חולק עליו, אלא מעצם הפסוק, מה הצורך בו לשיטה זו.

"מחשבין בדמן משתשקע החמה" (רש"ש[5]); ניתן לשפוך את הדם לאמה כבר בשקיעה[6]; אסור לזרוק את הדם בלילה אפילו בג' המתנות האחרונות שבחטאת[7].

פירוש ראשון בתוספות: החידוש הוא שגם בדם יש פסול לינה

תוס' מציעים לפרש שהחידוש הנלמד כאן הוא עצם פסול לינה בדם. ואין ללמוד זאת מפסול לינה האמור בחלב, "ולא ילין חלב חגי", מפני שמצינו קולות מיוחדות בדם, שאין חייבין עליו משום פיגול ונותר (משנה לעיל מה,ב).

תוס' דוחים פירוש זה, ומוכיחים שאין לקשר בין פיגול ונותר לבין פסול לינה, שהרי מצינו שלדעת ר' שמעון אין פסול נותר בעצים ולבונה[8], הגם שהם נפסלים בלינה[9]. יש

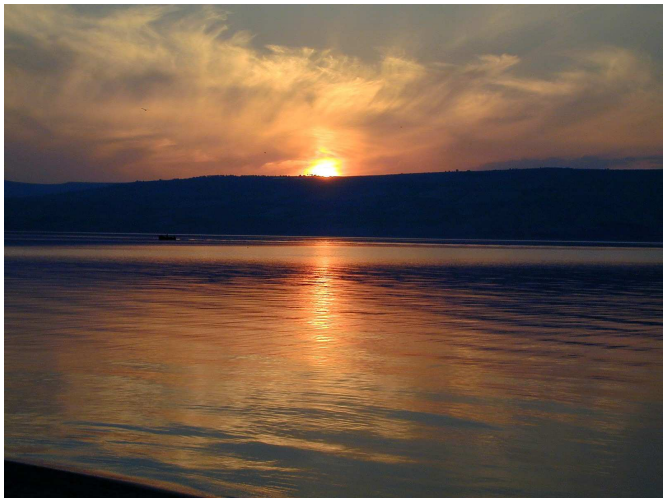

שקיעת החמה. מאז נעלמת החמה מן העין ושוקעת באופק - דם הקרבנות נפסל. החידוש בדבר, לדעת רש"י, שאפילו אם המזרק הועלה לראש המזבח מבעוד יום, וכך לא נפסל בלינה - לא ניתן יהיה לזורקו למחרת, כי זריקת הדם צריכה להיות ביום השחיטה.

שהשיבו על כך, שאין לדמות דם לעצים ולבונה: בעצים ולבונה הפטור מנותר משום שאינם ראויים לאכילה, ואין טעם שלא יפסלו בלינה משום כך, אבל דם ראוי לאכילה, והתמעט מנותר מגזירת הכתוב, ואם כן מסברה יש מקום שלא יפסל בלינה אלמלא הפסוק המגלה על כך (קרן אורה; מקדש דוד סי' טז,ג; חמדת דניאל).

שיטת תוספות: הדם נפסל לפני סוף היום

להבנת שיטת תוס' יש להקדים את מחלוקת הראשונים בזמן השקיעה וצאת הכוכבים. נאמר בספר נחמיה (ד,טו-טז): "ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר **ועד צאת הכוכבים**... והיו לנו **הלילה** משמר והיום מלאכה", ומכאן שסוף היום הוא בצאת הכוכבים. בגמ' (שבת לד,ב) מבואר שהזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים הוא "בין השמשות", והוא ספק יום ספק לילה (מפני שאולי מן השקיעה הרי זה צאת הכוכבים, עיין תוס' מגילה כ,ב ד"ה והא).

הדעה המקובלת כיום, ששקיעת החמה היא הזמן בו השמש נעלמת מן העין ויורדת אל מתחת לאופק, ומכאן ואילך מתחיל בין השמשות, וצאת הכוכבים הוא כעשרים דקות לאחר מכן, וזוהי שיטת הרמב"ם והגאונים (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' צו). רבנו תם סבר אחרת, שיש שתי שקיעות: הראשונה ("תחילת שקיעה") בזמן העלמות השמש מן העין, והשניה ("סוף שקיעה") כשעה לאחר מכן (לאחר שהשמש חצתה את 'כיפת השמים' והגיעה לאחוריה, ראה ציור בעמוד הבא), ולאחר פרק זמן נוסף כדי הילוך שלושת רבעי מיל – הרי זה צאת הכוכבים. "בין השמשות" הוא הזמן שבין השקיעה **השניה** לבין צאת הכוכבים, ואילו הזמן שבין שתי השקיעות נחשב כיום[10]. בשיטה זו הלכו רבים מן הראשונים[11].

תוס' כאן הולכים בשיטת ר"ת בשקיעות, אך לעניין סוגייתנו הסבירו ש"דם נפסל בשקיעת החמה" פירושו: מן השקיעה **הראשונה** (נראה שבעל שיטה זו הוא ר"י הזקן[12]). בנקודה זו שיטתם מתאחדת עם שיטת הרמב"ם והגאונים, אבל לשיטת הגאונים אין בכך כל חידוש, שהרי לדידם משקיעת החמה הרי זה ספק לילה, ואילו לשיטת ר"ת יש כאן חידוש גדול, שלמרות שזמן זה נחשב כיום לכל דבר –

5. אלמלא הדרשה מכאן, דין "ביום צוותו" האוסר הקרבה בלילה אינו מועיל לפגל, שכן אין זו "מחשבת חוץ לזמנו", אלא זהו פסול כמו הקרבה על ידי פסולים, שהמחשבה אודותיו אינה מפגלת.

6. כן כתבו בזבחי צדק, עולת שלמה, למטה יהודה, ומקדש דוד סי' טז,ב, וכולם כתבו עוד נפקותות מהלכה זו.

7. כך ביאר בשאגת אריה סי' יז, וכן כתב רש"י לעיל לח,ב ד"ה אמר ר' יוחנן, שאין לתתן בלילה מטעם זה שכבר נפסלו בשקיעה. יש חידוש בדבר, שמצד הפסוק "ביום צוותו" השולל זריקה בלילה אין ללמוד על זריקה שאינה מעכבת כפרה. באשר לשפיכת שיריים בלילה, עיין במערכה צו. אפשר שהדבר תלוי בשתי ההבנות השונות לעיל בשיטת רש"י: להבנה הראשונה הרי זה פסול **בזריקה**, ואפשר שלא נאמר בשפיכה; להבנה השניה הרי זה פסול **בדם** (כפשט הלשון "דם נפסל"), ונאמר גם בשפיכה.

8. במשנה מה,ב הוזכר שלדעתו אין בהם חיוב טומאה, ובתוספתא (ה,ב) נאמר שלדעתו גם נותר אין בהם, ועיין מערכה קז.

9. בלבונה הדבר מפורש במעילה פ"ב מ"ט. באשר לעצים דברי תוס' הם חידוש, ודן בזה במקדש דוד (סי' טז,ג).

10. ר"ת מיישב בכך סתירה בין שתי גמרות באשר לזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים: בשבת לד,ב-לה,א נאמר שזמן זה נמשך כדי הילוך שני שליש מיל, או שלושת רבעי מיל, ואילו בפסחים צד,א נאמר שזמן זה נמשך כדי הילוך ד' מילין. ר"ת סובר שהשקיעה האמורה בפסחים היא הראשונה, ובשבת היא השניה. לעומתו, הגר"א (או"ח סי' רסא סק"ב) מסביר שאין 'שתי שקיעות' אלא 'שני צאת הכוכבים': צאת הכוכבים הקובע לעניין הלכה הוא האמור בשבת, והוא צאת ג' כוכבים, ומאז הרי זה ודאי לילה, ואילו צאת הכוכבים האמור בפסחים מובנו יציאת כל הכוכבים, ואין לזמן זה חשיבות הלכתית.

11. עיין באנציקלופדיה תלמודית ערך 'בין השמשות' ציון 29 ובשו"ת יביע אומר או"ח ח"ב סי' כא.

12. בתוס' כאן לא מפורש מיהו שחידש שיטה זו, ובשטמ"ק אות ח הובא הדבר בשם רבנו תם, אבל בספר הישר לר"ת (חלק החידושים, סי' רכא) מפורש בשמו שנקט להיפך, שהשקיעה האמורה כאן היא השקיעה השניה. ובספר התרומה (הל' תפילין, סי' ריג) הובא חידושו של ר"ת בעניין שתי שקיעות, ולאחריו: "**וכן מפרש מורי רבינו** [הוא ר"י הזקן, רבו של בעל התרומה] **ההיא דאיזהו מקומן דם נפסל בשקיעת החמה...** היינו תחלת שקיעת ארבע מילין קודם צאת הכוכבים" (וכך ניתן להבין מתוס' המקביל במנחות כ,ב ד"ה נפסל, ש"לפי מה שמפרש רבינו תם [את המושג "שקיעת החמה"] דמיירי בתחילת שקיעה ניחא", ולא שהוא עצמו פירש כך בענייננו).

לעניין שחיטת הקרבנות הרי זה לילה. זהו מה שבא רב יצחק בר אבודימי ללמוד מהפסוק "ביום הקריבו את זבחו": הייתור "ביום" מלמד שזמן זה מוקדם יותר, מן השקיעה הראשונה[13].

ראיה נוספת לשיטה זו הביאו תוס' מהגמ' בפסחים (צג,ב): "אמר עולא: מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין הויא... כמה מהלך אדם ביום? – עשרה פרסאות. מעלות השחר ועד הנץ החמה – חמשת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים – חמשת מילין, פשו לה תלתין, חמיסר מצפרא לפלגא דיומא, וחמיסר מפלגא דיומא לאורתא. עולא לטעמיה, דאמר עולא: אי זה הוא דרך רחוקה – כל שאין יכול ליכנס בשעת שחיטה". עולא קובע את סיום שעת השחיטה בשקיעת החמה המוקדמת, שיש אחריה מהלך חמשת מילין עד צאת הכוכבים, ופירש רש"י (ד"ה חמשה עשר מילין): "זמן שחיטה... ונמשך עד שתשקע החמה, ומשתשקע החמה לא **דדם נפסל בשקיעת החמה**"[14].

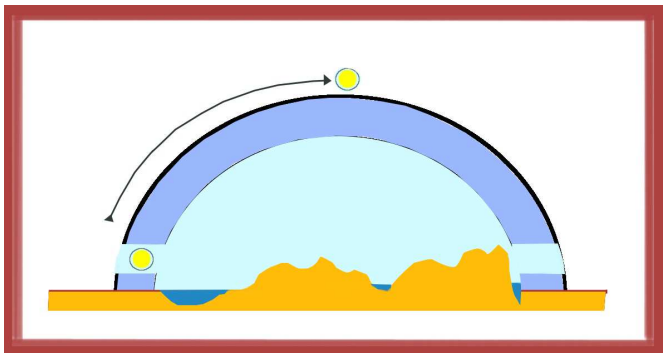

שיטת רבנו תם בשקיעות (על פי ספר הישר לרבנו תם, חלק החידושים, סימן רכא). הרקיע מתואר כ"כיפת השמים", מעין קשת שבסיסה מגיע אל פני הקרקע. בבסיס הקשת, סמוך לקרקע, קיימים פתחים ("חלוני רקיע"), בהם החמה נכנסת בזריחה ויוצאת בשקיעה, כאשר במהלך הלילה היא עולה מעל לרקיע וחוזרת למקומה במזרח. החמה נעלמת מעינינו כאשר היא נכנסת לחלון המערבי ונעה בעובי הרקיע, עד הגעתה אל מאחורי הרקיע. לדעת רבנו תם, כאשר השמש נעלמת מן העין זוהי "שקיעה ראשונה", ועדיין זהו יום לכל דבר. כעבור כשעה, שבמהלכה היא עוברת ב"חלון", מתחילה ה"שקיעה השניה", שהיא סוף היום, ואז מתחיל בין השמשות עד צאת החמה לגמרי אל מאחורי הכיפה, וזהו צאת הכוכבים. תוספות כאן מחדשים, שהדם נפסל בשקיעה הראשונה, אף על פי שזהו יום גמור.

תוס' כותבים שניתן לדחות ראיה זו, שכן אפשר שמדאורייתא זמן השחיטה עד סוף היום, ומדרבנן עשו הרחקה שלא לשחוט לאחר השקיעה הראשונה. בתוס' כאן משתמע שחומרא זו נאמרה בפסח בלבד, שבגלל ריבוי הקרבנות בזמן קצר יש יותר חשש שיאחרו לשחטו (שאגת אריה סי' יז). אולם בתוס' המקביל במנחות נראה שחומרא זו נאמרה בכל ימות השנה[15]. בשאגת אריה (שם) דחה את הראיה מפסחים באופן אחר, שזהו דין מדאורייתא אך בפסח ובתמיד בלבד, שנאמר בהם "בין הערביים", ו"בין הערביים" מסתיים בשקיעה הראשונה, למרות שעדיין 'יום' הוא[16].

בראשונים מצאנו כשיטת תוס' בתלמידי רבנו יונה (ברכות יח,א בדפי הרי"ף), שדנו בגמ' שם: "תמיד של בין הערביים קרב והולך עד הערב", ופירשו, על פי הגמ' כאן, ש"הערב" אינו צאת הכוכבים אלא שקיעת החמה, ולמדו מזה על זמן תפילת מנחה. נראה שכוונתם כשיטת תוס' שמדובר על שקיעה ראשונה[17]. הראבי"ה (ח"ג סי' תתנח), לעומת זאת, סובר ש"שקיעת החמה" האמורה בגמ' כאן היא צאת הכוכבים (כלומר, השקיעה השניה)[18].

קשיים בשיטת תוספות

בשאגת אריה (שם) ואחרונים נוספים הרבו להקשות על שיטה זו, והביאו ראיות רבות לכך ששחיטת הקרבנות מותרת עד סוף היום, ונביא כמה מהן: א. המשנה במגילה (כ,ב) הנ"ל: "כל היום כשר... למוספין... לשחיטה... לקמיצה להקטרה למליקה לקבלה ולהזיה". ב. בהוריות ד,א: "למה הדבר דומה? לאדם שהביא כפרתו בין השמשות, ספק מבעוד יום נתכפר לו ספק משחשכה נתכפר לו", והרי לדעת תוס' קרבנו פסול זמן רב לפני בין השמשות! ג. בכמה מקומות במשנה הוזכר פסול שחיטה בלילה (כגון להלן פד,א), ולא הוזכר חידוש זה שגם חלק מהיום אסור בשחיטה. ד. בכמה מקומות בגמ' מדובר על מקרה שאין "שהות **ביום**" להקריב קרבן (פסחים עג,ב; ראש השנה ל,ב; חגיגה ח,ב; בבא קמא עו,ב; מנחות קא,ב), וכגון בגמ' בבבא קמא: "דלא הויא שהות ביום למזרקיה, דשחטיה סמוך לשקיעת החמה". משמעות לשון זו, שזמן הקרבת הקרבנות ושקיעת החמה האמורה בהם הינם עד סוף היום[19].

עוד הקשו על שיטה זו מלשון הגמ': "ביום שאתה זובח אתה מקריב, ביום שאי אתה זובח אי אתה מקריב". משמעות לשון זו כרש"י, שדין השחיטה ידוע וההקרבה

13. כיוצא בזה מצינו שיש מעמד מיוחד מדאורייתא לזמן זה כעין לילה לעניין תוספת שבת, כפי שביאר הרמב"ן (תורת האדם, ענין אבלות ישנה).

14. יש שהעירו שדבריו סותרים לפירושו כאן (שאגת אריה שם; מראה כהן כאן), אבל נראה שדעת רש"י כשיטת הגאונים והרמב"ם, שאין לנו אלא שקיעה אחת, ושקיעת החמה האמורה בדברי עולא היא סוף היום. לפי זה רש"י שם כתב טעם אחד מתוך כמה אפשריים, כגון שאין לשחוט בלילה משום "ביום זבחכם", או משום שכבר עבר י"ד בניסן, התאריך לשחיטת הפסח.

15. אמנם גם תוס' שם כתבו: "והעמידו דבריהם במקום כרת לענין דרך רחוקה כדי שיהו זריזין למהר לבוא", ומשמע שזהו שיקול מיוחד בפסח (וכך הבין בשער הציון סי' רלג סק"י), אבל בשאגת אריה הוכיח להיפך מהמשך דבריהם: "והשתא הא דאמרינן בפ' המנחות והנסכים ובריש מעילה 'לפני זריקה מועלין בו' ומוקי לה 'דקבליה סמוך לשקיעת החמה דלא הוה שהות למזרקיה', **ההוא מעילה דרבנן**, דעד צאת הכוכבים יש שהות לזורקו", הרי שנקטו כך בכל הקרבנות (ומה שהזכירו שיהו זריזין וכו' הוא טעם לכך שגזרו והעמידו דבריהם אפילו בפסח).

16. והוסיף שרק שחיטת הפסח צריכה להעשות בין הערביים, אבל זריקת הדם יכולה להעשות עד סוף היום, עיין שם באריכות. ברמב"ם (הל' תמידין ומוספין א,ג; הל' קרבן פסח א,ד) מפורש שזמן "בין הערביים" נמשך עד סוף היום, וזאת בהתאם לשיטתו שהשקיעה הנראית היא סוף היום.

17. אם לא כן, נצטרך לומר שבאו לחדש רק שאין להתפלל בין השמשות, ואינו במשמע. הב"ח (שו"ת ב"ח הישנות סי' קכו) ובעונג יו"ט (סי' יב) פירשו את דבריהם כאמור, ובשער הציון (סי' רלג סק"י) הסתפק בזה.

18. וכן דעת ר"ת, כפי שהתבאר בהערה 12.

19. בכל מקום נאמר "שהות ביום" על דברים שמצותם ביום. הראיה מהגמ' בפסחים מוכיחה גם על קרבן פסח, ולא כסברת השאגת אריה הנ"ל להקדים את זמן "בין הערביים" לפני סוף היום.

נלמדת ממנה שתהיה באותו יום, ולדברי תוס׳ החידוש הוא בשחיטה עצמה (טהרת הקודש; שפת אמת מנחות כ,ב). אלא שיש מקום לדיוק הפוך: לשון הווה "ביום שאתה זובח... ביום שאי אתה זובח" (ולא "ביום שזבחת... ביום שלא זבחת") משמעה שיש **יום** שבו **לעולם** אינך זובח, ולפי תוס׳ יש לפרשו, שיש **חלק מהיום** שבו אינך זובח ומקריב, דהיינו מתחילת שקיעה ואילך.

קושי נוסף עולה מהברייתא בעמ׳ ב: "קדשים הנאכלין לשני ימים מחשבין בדמן **משתשקע החמה**... ובבשרן **משתשקע החמה** של שני ימים". לגבי בשרן אין ספק שהכוונה לסוף היום, וממילא משמע שכך גם לגבי הדם. תוס׳ התקשו בזה[20], ותירצו שהברייתא נקטה לשון זו באופן אחיד משום הבשר, ובליקוטי הלכות כתב שזהו דוחק גדול.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהל׳ מעשה הקרבנות (ד,א) פוסק: "כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום, שנאמר ׳ביום צוותו׳... לפיכך אין שוחטין זבחים אלא ביום. ואין זורקין דמים אלא **ביום השחיטה**, שנאמר ׳ביום הקריבו את זבחו׳, **ביום הזביחה תהיה ההקרבה**, וכיון ששקעה החמה נפסל הדם". הדגש בדבריו הוא על כך שהדם יזרק ביום השחיטה, כדעת רש"י (קרן אורה; אך בליקוטי הלכות פירש ברמב"ם כפירושו הראשון של תוס׳ הנ"ל).

שאלת תוס׳ על רש"י, מה החידוש בכך לדעה שלינה מועילה בראש המזבח, מתעצמת על שיטת הרמב"ם, שפסק כדעה זו (הל׳ פסולי המוקדשין ג,יא). ויש ליישב על פי מה שתירצו באחרונים הנ"ל את שיטת רש"י, שלפסול בשקיעה יש השלכות נוספות.

בהל׳ פסולי המוקדשין (א,לז) כתב הרמב"ם: "ודם ששקעה עליו חמה ולא נזרק – נפסל הזבח, **ואם זרקו לא הורצה**". לכאורה ניתן ללמוד מדבריו שמיד בשקיעת החמה, עוד בבין השמשות, אנו מחשיבים את הדם כפסול בוודאי, ועל בעליו להביא קרבן חדש (כך משתמע בחזון יחזקאל בחידושיו לגמ׳ כאן). ברם, דרכו של הרמב"ם להזכיר את שקיעת החמה כציון לסוף היום, בלי להיכנס לדיוק הדברים בבין השמשות (עיין הל׳ איסורי ביאה ו,טו; שמיטה ויובל ט,ד; פסולי המוקדשין יח,י), ונראה שסמך על דבריו בהלכות שבת (ה,ד), שם ביאר את דיני בין השמשות, ש"דנין בו להחמיר בכל מקום". ומכיוון שדנים להחמיר – יש לחוש שמא הורצה, ולא יביא קרבן חדש, מחשש חולין בעזרה (עיין בהל׳ שגגות יא,ב, על מי שמסופק אם חייב קרבן).

סיכום

בגמ׳ למדו מפסוק שדם נפסל בשקיעת החמה, ובראשונים נאמרו כמה פירושים בחידוש זה: א. רש"י והרמב"ם: זריקת הדם צריכה להעשות ביום השחיטה, וממילא בתום יום השחיטה הדם נפסל. אמנם בלאו הכי יפסל בלינה, אבל לפסול בשקיעה כמה השלכות נוספות, כגון שניתן לשפוך את הדם לאמה מיד. ב. פירוש ראשון בתוס׳: עצם פסול לינה מפורש בתורה בחלב בלבד, ומפסוק זה למדנו להרחיבו גם לדם. ג. פירוש שני בתוס׳: הדם נפסל בתחילת השקיעה, למרות שזמן זה נחשב יום בשאר דיני התורה (לשיטה שיש שתי שקיעות, ורק כשעה לאחר העלמות השמש מהעין מתחיל בין השמשות). שיטה זו מוקשית מכמה צדדים, וכמה ראיות בגמ׳ לכך שאין הדם נפסל עד סוף היום, וגם מהראשונים שנקטו בשיטה זו של ׳שתי שקיעות׳ יש שחלקו עליה (ר"ת; ראבי"ה). לדעה נוספת בתוס׳, מדאורייתא אין הדם נפסל עד סוף היום, אבל מדרבנן פסלוהו מתחילת השקיעה, בפסח (תוס׳ כאן) או בכל השנה (תוס׳ במנחות).

מערכה קכט. זמני מצוות השלמים: אימתי הם נאכלים, מתי נעשים נותר, ומתי נשרפים פסוליהם (נו,ב)

השלמים נאכלים ביום הקרבתם ולמחרתו עד שקיעת השמש, ככתוב: "ובשר זבח תודת שלמיו... ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל" (ויקרא ז,טו-טז). לגבי היום השלישי אומרת התורה שלוש הלכות: א. מצוה לשרוף את הנותר בו, "והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף" (פס׳ יז שם). ב. דין הפיגול, דהיינו שאם בשעת הקרבתם חשב לאוכלם ביום השלישי – נתפגל הקרבן (פס׳ יח). ג. דין הנותר, שאם אכלו ביום השלישי – חייב כרת במזיד וחטאת בשוגג (ויקרא יט,ח, עיין ברש"י שם ובגמ׳ לעיל כח,ב).

יש לברר כמה שאלות על זמני מצוות אלו: האם קיימת מצוה להקדים את אכילת השלמים ליום הראשון דווקא? והאם דיני היום השלישי נאמרו גם על הלילה שלפניו, אור לשלישי? ומה באשר לשריפת שאר פסולי המוקדשין בלילה?

הדיון על זמן האכילה וחלות הפיגול והנותר נוגע גם

20. קושייתם מנוסחת באופן אחר, שר"ת הבחין בין "משתשקע החמה", שלדעתו הכוונה לסוף השקיעה, לבין "שקיעת החמה", שהיא תחילת השקיעה, ולכן הקשו על הלשון "משתשקע" לגבי הדם. במרומי שדה כתב שלדעת תוס׳ פסול הדם בתחילת השקיעה אינו אלא לכתחילה, כמו עשה דהשלמה, וסבר ליישב בזה את קושיות בעל שאגת אריה; ותמוה, שמדברי תוס׳ כאן מוכח שסוברים שזמן זה מעכב והמחשבה עליו מפגלת.